

ОЦІНЮВАННЯ РІВНЯ СФОРМОВАНОСТІ ПРОФЕСІЙНОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНІХ ФІЛОЛОГІВ ЗА МОТИВАЦІЙНИМ КРИТЕРІЄМ

Статтю присвячено теоретичному та практичному аспектам формування професійної культури майбутніх філологів. Подано аналіз готовності студентів до професійної діяльності за мотиваційним критерієм, продемонстровано позитивний вплив спецкурсу “Формування професійної культури майбутніх філологів” на ставлення студентів до процесу навчання у вищому педагогічному навчальному закладі.

Ключові слова: професійна культура, педагогічна діяльність, мотиваційна сфера особистості, загальнокультурні цінності, внутрішня мотивація, професійний намір, адаптація фахівця.

Соціально-політичний, економічний і культурний розвиток сучасного суспільства зумовив низку проблем, вирішення яких значною мірою залежить від діяльності закладів освіти. Життя вимагає кардинальної зміни педагогічної свідомості, інтенсивного пошуку ефективних засобів організації навчання та виховання покоління, що підрастає. Основні напрями досягнення цієї мети знайшли своє відображення в низці державних документів: Національній доктрині розвитку освіти в Україні у XXI столітті, Законах України “Про освіту” та “Про вищу освіту”. Забезпечення можливостей постійного духовного самовдосконалення особистості, формування інтелектуального та культурного потенціалу як найвищої цінності нації викликають у сучасному українському суспільстві зростання вимог до професійного рівня вчителя, зокрема вчителя-філолога, оскільки саме мова є найефективнішим інструментом інтеріоризації загальносвітової культури в особистісну. Підвищення рівня професійної культури вчителя-філолога дасть змогу вирішити низку проблем, що виникли у сфері підготовки й адаптації цих фахівців.

Над проблемою формування професійної культури вчителів працювали такі науковці, як: Ш. Амонашвілі, О. Барабанщиков, І. Бех, В. Белін, М. Воробйов, В. Гриньова, Н. Гузій, Т. Іванова, Є. Ільїн, І. Зязюн, Е. Клементьєв, О. Кобенко, І. Ковальова, Н. Крилова, Н. Кузьміна, К. Литвинова, А. Макаренко, В. Мілерян, С. Муцинов, Л. Нечипоренко, С. Пашенко, В. Правоторов, В. Сагада, В. Семиченко, В. Слатьонін, В. Сухомлинський, К. Ушинський, Р. Фатихова, В. Шаталов та ін. Незважаючи на значні досягнення в розробці цього питання, деякі його аспекти не знайшли свого вирішення. Проведений аналіз педагогічної літератури щодо ефективності формування професійної культури у студентів вищих навчальних педагогічних закладів дає підстави зробити такі висновки:

– наявна організація підготовки вчителів-філологів не повністю відповідає вимогам суспільства щодо підготовки нового типу вчителя – ерудованого, культурного спеціаліста, здатного вирішувати складні педагогічні завдання;

– у вищих навчальних педагогічних закладах відсутня цілісна система формування професійної культури у студентів.

У зв'язку із цим особливої актуальності набувають соціально-психологічні, організаційно-педагогічні та теоретико-методологічні аспекти проблеми формування та розвитку професійно-педагогічної культури майбутніх учителів-філологів.

Мета статті – розкрити основні положення системи формування професійної культури майбутніх філологів у процесі фахової підготовки.

Виділення педагогічної культури як феномену педагогічної науки зумовлено специфікою педагогічної діяльності та постійним підвищенням вимог до особистості вчителя. Досліджуючи сутність педагогічної культури, В. Сухомлинський стверджував, що це – інтегральна якість особистості педагога, тісно пов'язана із загальною культурою особистості та високорозвинутим педагогічним мисленням учителя, яка характеризується високим рівнем методологічної культури, глибокою науково-теоретичною підготовленістю, здатністю до аналізу свого досвіду, педагогічної рефлексії [6, с. 318]. Проаналізувавши наукову літературу, можна зробити узагальнення, що професійна культура вчителя – це сукупність загальної культури особистості, інтегрованих наукових і методичних знань, узагальнених умінь та здібностей, які створюють єдність професійної підготовки, гуманістичних якостей, педагогічної майстерності в організації процесу педагогічної діяльності, готовності фахівця до самовдосконалення.

Анкетування студентів філологічного факультету (IV, V курси) Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького свідчить, що 68% із них не знають сутності поняття “педагогічна культура”, і практично всі – її структурних компонентів. Такі результати анкетування дають змогу зробити висновок про нерозуміння студентами значення педагогічної культури для оволодіння майбутньою професією вчителя-філолога, що може викликати труднощі в подальшій педагогічній діяльності. Проведене дослідження показало, що для формування та розвитку всіх складових професійно-педагогічної культури майбутніх філологів не вистачає можливостей циклу дисциплін, що викладаються у ВНЗ. Потрібний інтегративний спецкурс, в якому було б систематизовано й узагальнено теоретичні та методичні знання із фахових дисциплін, розроблено систему завдань для розвитку вмінь і навичок студентів. Саме такий спецкурс був розроблений і апробований нами. Програма спецкурсу “Формування професійної культури майбутніх філологів” розрахована на 54 год, з яких 14 – лекції, 12 – семінарські заняття, 28 – самостійна робота студентів. Завершується навчальний курс конкурсом педагогічної майстерності. Реалізація цього спецкурсу з використанням активних методів навчання сприяла формуванню професійної культури майбутніх учителів-філологів.

У процесі читання курсу проводився поточний контроль, анкетування, тестування, виконання студентами різноманітних творчих завдань. Оскільки ефективність формування професійної культури майбутніх філологів залежить від кожного компонента, обраного нами критеріально, перевірку ефективності спецкурсу ми проводили на основі обліку змін у потребнісно-мотиваційному, операціонально-діяльнісному, рефлексивному

компонентах особистості студентів. Ефективність визначалася шляхом порівняння початкового рівня сформованості кожного компонента з результатами діагностики після завершення програми формування експерименту (курсу), порівняння змін у структурі цих компонентів до початку і після завершення читання курсу.

Становлення особистості майбутнього вчителя і формування його професійної культури передбачає засвоєння цінностей світової культури та формування на їх основі стійкої індивідуальної системи загальнолюдських цінностей, які детермінують його поведінку і діяльність. Процес “привласнення” особистістю загальнокультурних цінностей є індивідуальним і виражається в інтеріоризації – переведенні загальнолюдських цінностей у внутрішній план і виробленні студентами власних ціннісних орієнтацій. Вхідження у професійну діяльність потребує від людини не тільки наполегливості щодо оволодіння засобами професійної діяльності, а й значної перебудови власної свідомості. У підготовці педагога мотиваційний компонент є головним, оскільки саме мотивація “запускає” будь-який процес, тоді як дві інші сфери тільки зумовлюють вибір. В. Давидов стверджує, що мотивація є не тільки передумовою навчальної діяльності, а й її результатом, її новотвором; повноцінне формування навчальної діяльності приводить до якісних змін і в мотиваційній сфері [8, с. 26]. Мотивація залежить від багатьох факторів. Професійний намір як перспектива може стати мотивом навчання, в основі якого лежить потреба в одержанні знань, необхідних студенту для обраної професії. У навчанні будь-якого предмета, зокрема філологічних дисциплін, наявні різні види мотивації. Головні з них – це внутрішня (процесуальна) мотивація, яка породжується самою навчальною діяльністю, і зовнішня, або широка соціальна мотивація, яка виступає як зовнішня щодо діяльності студента під час занять. У свою чергу, кожен із цих видів мотивації поділяється на підвиди. Наприклад, до внутрішньої мотивації відносять комунікативну, адже вона забезпечує мовленнєвий намір і ситуативний інтерес; операційно-інструментальну, яка забезпечує процесуальний інтерес, робить цікавим виконання навчальних завдань; пізнавальну, яка забезпечує інтерес до навчальної дисципліни. До зовнішньої мотивації зазвичай відносять соціально зумовлену (пов’язану з усвідомленням студентами смислу навчання) й особистісно зумовлену (в нашому випадку таку, що забезпечує необхідність знання філологічних дисциплін для майбутньої роботи) [7, с. 15].

Щоб керувати процесом мотивації у ВНЗ, треба визначити, яким її видом керується студент у своїй діяльності. Готовність студентів до професійної діяльності ми вивчали за методикою Є. Павлютенкова. Він визначає потребнісно-мотиваційну сферу особистості як інтегральну якість, що характеризується сукупністю соціальних установок, ціннісних орієнтацій, інтересів, які становлять основу мотивів. Є. Павлютенков виділяє два типи мотивів: опосередкований і неопосередкований. У випадку, коли професія обирається як засіб реалізації цілей, які знаходяться поза самою професією, йдеться про опосередковану мотивацію (соціальні, матеріальні, престижні,

моральні, утилітарні мотиви). Якщо ж вибір стимулюється самою професією, йдеться про неопосередковану мотивацію (естетичні, пізнавальні, творчі мотиви, мотиви, пов'язані зі змістом праці) [4, с. 82]. Саме під час навчання у ВНЗ відбувається трансформація загальних мотивів у професійні.

Результати нашого дослідження свідчать про те, що до початку експерименту мотиви, яким більшість студентів віддали перевагу, були добре їм зрозумілі, але не мали безпосереднього зв'язку із сутністю обраної ними професії, а тому не були дієвими у навчальній діяльності студентів. Дані табл. 1 свідчать про те, як впровадження спецкурсу сприяло формуванню у них професійної спрямованості.

Таблиця 1

Середнє значення показників готовності студентів до професійної діяльності (за 5-бальною шкалою)

Компонент	Інтегральні показники	Курс	Початок експерименту	Кінець експерименту
Потребнісно-мотиваційний	Опосередкована мотивація (соціальні, матеріальні, престижні, моральні, утилітарні мотиви)	IV	3,2	3,85
		V	3,5	4,25
	Неопосередкована мотивація (естетичні, пізнавальні, творчі мотиви, мотиви, пов'язані зі змістом праці)	IV	2,7	3,14
		V	3,1	4,7

Підвищення ролі професійної мотивації мало вплив і на ставлення студентів до самого процесу навчання. У табл. 2 наведено результати опитування студентів до і після експерименту щодо їх ставлення до процесу навчання у ВНЗ. Порівнюючи дані, одержані під час експерименту, можна дійти висновку, що після експерименту найбільш характерним для студентів є високий (36,2%) і середній (51%) рівень ставлення до процесу навчання, тоді як до експерименту переважали середній (53,6%) і низький (25,7%).

Таблиця 2

Ставлення студентів до процесу навчання у ВНЗ, %

Рівні	% до експерименту	% після експерименту
Високий	20,7	36,2
Середній	53,6	51,0
Низький	25,7	12,8

Таким чином, впровадження спецкурсу “Формування професійної культури майбутніх філологів” мало помітний вплив на формування мотиваційної сфери особистості студентів і ефективність навчального процесу.

Висновки. Дані експерименту свідчать, що впровадження розробленого нами спецкурсу суттєво впливає на ефективність формування професійної культури майбутніх філологів, сприяючи систематизації й узагальненню теоретичних і методичних знань студентів із фахових дисциплін, підвищенню їх професійної мотивації.

Список використаної літератури

1. Державна національна програма “Освіта” – Україна ХХІ століття. – К. : Райдуга, 1994.
2. Закон України “Про освіту” // Законодавство України про освіту : зб. законів. – К. : Парламентське вид-во, 2002. – С. 36–37.
3. Мазур Н. Зміст професійної культури викладачі вищої школи / Н. Мазур // Рідна школа. – 2007. – № 4. – С. 12–14.
4. Павлютенков Е.М. Формирование мотивов выбора профессии у учащихся I-X классов общеобразовательной школы / Е.М. Павлютенков // Вопросы психологии. – 1985. – № 5. – С. 82.
5. Пащенко С.Ю. Формування професійної культури соціального педагога в процесі вузівського навчання / С.Ю. Пащенко // Вісник Запорізького національного університету. – 2005. – № 1. – С. 73–80.
6. Педагогіка Василя Сухомлинського на зламі епох : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. “В. Сухомлинський і сучасність” / за заг. ред. О.Я. Савченко, ред. М.Я. Антонця, А.С. Бика, Т.В. Гришиної, Б.П. Хижняка. – Київ ; Кіровоград : ЄЛІСА-ВЕТ, 1999. – 388 с.
7. Рогова В.Г. Основные пути повышения эффективности обучения на современном этапе / В.Г. Рогова. – М. : Высшая школа, 2001. – 31 с.
8. Формирование учебной деятельности школьников / под ред. В.В. Давыдова, И. Ломпшера, А.К. Марковой ; науч.-исслед. ин-т педагогической психологии Акад. пед. наук СССР, Акад. пед. наук ГДР. – М. : Педагогика, 1982. – 216 с.

Тарасенко Т.В. Оценка уровня сформированности профессиональной культуры будущих филологов по мотивационному критерию

Статья посвящена теоретическому и практическому аспектам формирования профессиональной культуры будущих филологов. Приведен анализ готовности студентов к профессиональной деятельности по мотивационному критерию, продемонстрировано позитивное влияние спецкурса “Формирование профессиональной культуры будущих филологов” на отношение студентов к процессу обучения в высшем педагогическом учебном заведении.

Ключевые слова: профессиональная культура, педагогическая деятельность, мотивационная сфера личности, общекультурные ценности, внутренняя мотивация, профессиональное намерение, адаптация специалиста.

Tarasenko T. Level estimation of the intending philologists' professional culture formation by motivational criterion

The article is devoted to theoretical and practical aspects of the formation of intending philologists' professional culture. In the article the analysis of readiness of students to professional work by motivational criterion is given, positive influence of a special course “Formation of the intending philologists' professional culture” on the relation of the students to training process in the higher pedagogical educational institution is shown.

Key words: professional culture, pedagogical activity, motivational sphere of the person, common cultural values, internal motivation, professional intention, adaptation of the specialist.